

Aesthetic Analysis of the Mental Health Promotion Theory by Reading the Qur'anic Verses: a Case Study of the Geometric Structure of the Holy Chapter of 'Insan'

Ali Mohammad Farhadzadeh^{1*} , Mohammad Ali Majd-Faghihi²

1- Department of Islamic Education, Shahid Beheshti University of Medical Sciences, Tehran, Iran.

2- Quran and Islamic texts group, University of Islamic Sciences, Qom, Iran.

*Correspondence should be addressed to Mr. Ali Mohammad Farhadzadeh; Email: afarhadzade@sbmu.ac.ir

Article Info

Received: Jul 10, 2021

Received in revised form:

Aug 16, 2021

Accepted: Sep 7, 2021

Available Online: Jun 22, 2022

Keywords:

Religion

Aesthetics

Chapter 'Insan'

Art

Art therapy

Abstract

Background and Objective: So far, no independent study has been conducted on the beauty and aesthetic aspects of the Qur'an. Considering the gap in the theoretical foundations of the experimental researchers about the recitation of and listening to the Qur'anic verses, the present study attempted to present and introduce a particular method to be used in the interdisciplinary studies and experiments with a focus on the art and beauties of the Holy Qur'an.

Methods: The present study used a combination of content analysis and interpretation methods for analyzing some of the verses of chapter 'Insan' of the Qur'an. This study is library-based analytical. Accordingly, the required data were collected using different sources including books and articles and after aesthetic analysis and comparison of the similar texts, the textual and content beauty and delicacy was examined. Depending on the topic being discussed, the text-to-text or inter-textual method was used for data analysis and the expression and novelty techniques and old and new discussions were also drawn on for analysis. In the present article, an attempt was made to show a small part of the structural and literal beauty of Chapter 'Insan' under three subcategories of 'syntax', 'eloquence' and 'geometry'. The authors reported no conflict of interests in this study.

Results: The results of analysis show that the modern experimental methods can be used for theoretical expansion of the central core of religion, i.e. the Holy Book and the Prophet's tradition, in the framework of and using Islamic sciences to avoid the liberal and extremist approaches. By aesthetic examination of the Qur'an particularly its geometric beauties, the developmental trend of human being in different aspects including training, education, research and guidance can be understood based on the Qur'an.

Conclusion: Finally, by examining the aesthetic elements of the chapter 'Insan', the position of Islamic sciences in relation to art therapy was clarified.

 <https://doi.org/10.22037/jrrh.v8i2.35441>

Please cite this article as: Farhadzadeh AM, Majd-Faghihi MA. Aesthetic Analysis of the Mental Health Promotion Theory by Reading the Qur'anic Verses: a Case Study of the Geometric Structure of the Holy Chapter of 'Insan'. Journal of Pizhūhish dar dīn va salāmat. 2022;8(2):163-176. <https://doi.org/10.22037/jrrh.v8i2.35441>

Summary

Background and Objective

One of the most beautiful creatures of God is the Holy Qur'an. The beauty of the Qur'an has

attracted the attention of Qur'an researchers and scholars. One of the considerable aesthetic aspects of the Qur'an is its 'symmetry'. Symmetry in the Qur'an refers to the geometric structure of each chapter and the relationship between and symmetry in the verses within each chapter or the

subject unity dominating the components of a chapter. It means that each chapter has one or more major goal(s) and the content of the chapter are distinguishable based on the focus and minor goal; each set of verses is subcategorized under a subject based on the internal consistency and the close relationship between them. These subjects have one thing in common, which constitutes the major goal(s) of the chapter (1). First, Sheikh Abubakr Nisaboori and then Ibn Arabi (2) and Abdul Qaher Jorjani (3) referred to it as ‘Elm ul-Monasebah’ (the Science of symmetry) (2). Among the contemporary scholars, Seyyed Qutb (1) in ‘Fi Thalal ul-Qur’an’ and Allameh Tabatabaei (4) further discussed it later on.

With the conditions becoming more complicated in the new age, the emergence of social crises and the prevalence of depression and anxiety, well-known experts highly emphasize the importance of religion in mental health and psychotherapy believing that religious beliefs and reliance on God helps to alleviate and improve the pains and mental problems. In the Holy Qur’an, there are many verses related to health and the methods of treatment and mental training that provide human beings with solutions to promote mental health of the family, social relationships, economic issues, etc. (5). The results of studies show that listening to the Qur’an is considerably effective in reducing anxiety and severity of pain and improving mental health and patients’ health, physiological symptoms and performance of different body organs, the security system and the patients’ level of satisfaction (6).

The verses of the revelation turn the world from darkness into light; therefore, creation is the same as manifestation, i.e. moving from the level of absence or potentiality to the level of light, clear and revealed.”

The present study attempts to suggest and introduce a particular method to be used in the studies and interdisciplinary experiments with a focus on the art and beauties of the Holy Qur’an.

Methods

This study is library-based analytical. Accordingly, the required data were collected using different sources including books and articles and after aesthetic analysis and comparison of the similar texts, the textual and content beauty and delicacy was examined. Depending on the topic being discussed, the text-to-text or inter-textual method was used for data analysis and the expression and novelty techniques and old and new discussions were also used for analysis. In the present article, an attempt

was made to show a small part of the structural and literal beauty of Chapter ‘Insan’ under three subcategories of ‘syntax’, ‘eloquence’ and ‘geometry’.

Results

The results of analysis show that the modern experimental methods can be used for theoretical expansion of the central core of religion, i.e. the Holy Book and the Prophet’s tradition in the framework of and using Islamic sciences to avoid the liberal and extremist approaches. By aesthetic examination of the Qur’an particularly its geometric beauties, the developmental trend of human being in different aspects including training, education, research and guidance can be understood based on the Qur’an.

Based on the findings, it can be stated that the textual structure has different and various subdivisions, which are discussed here as syntax, eloquence and geometry and some of the beauties of chapter ‘Insan’ are mentioned as examples for each category.

A) Syntax

Syntax is an important element in the literal structure of the Qur’an because it helps to determine the specific meanings within it. As an instance, it plays a unique role in determining the exact meaning of “You [alone] do we worship” and “We worship you” (9).

B) Eloquence

Eloquence means expressiveness, in general. However, its specific meaning is expressiveness of interpretations and using the best and the most beautiful methods to convey meaning and intention. Eloquence has two subcategories; eloquence in speech (eloquence of speech) and eloquence of the speaker (an eloquent speaker).

C) Geometry

Having a focus, subject, and goal concerns the geometric aspect of the text, which the author tries to achieve via coherence in the words and sentences s/he uses (10).

Conclusion

The Qur’an does not turn into an inactive text to ensure clarity and explanation. It is known as an active text with scientific and dynamic applications that are interactional. Some declare that the semantic stimuli in the Qur’an unexpectedly challenge the expert readers and have a great impact on mental health. The studies show that memorizers of the Qur’an have better

conditions in terms of anxiety, sleep disorder, and social functions (20). It also leads to increased marital satisfaction and mental health in married women (21).

Syntax involves examining the relationship between the elements of the sentence structure and the rules dominating the order and sequence of the sentences (22). Based on this definition, if the natural order of words changes, the direction of thought will also change. When speech moves in the natural direction of language (the criterion syntax), the speaker's perspective on a topic will be natural and neutral, but if any of the sentence elements changes and moves from its natural position, this leads to a change in the speaker (23) and, for this reason, the Qur'an is beyond time and comprehensive and its audience is also large and it is not an ordinary text; however, in one sense it is a text in the language of human being because not only it is an interactional event with textuality criteria, but the rules dominating the human texts can be used for its analysis (24).

In chapter 'Insan', as in other chapters of the Qur'an, the aesthetic elements in the symmetry and coordination between the words, which have been rightly selected, and, then, their order and arrangement with a particular organization, which reaches the highest level of eloquence, the rhythm and music resulting from the selection of the words and their order, the rhetoric techniques matched with the context, and the semantic continuity between the intention behind the structure of the verses and the dominant congruence from one intention to another can be well observed.

The aesthetic dimensions of the Holy Qur'an are wide in range. If the researcher understands the aesthetic range of the Qur'an, his/her horizons will be broadened. In the language of the Qur'an, which is the language of guidance and sensation, the aesthetic instruments have been used for internal excitement of the audience and improving and promoting mental health. The linguistic elements have been targeted at one single goal: instigating the emotions and impassion. The miracle of the Qur'an in the dynamic words, attractive rhythm, the novel style and extraordinary rhetoric is such that not only the believers but also those against the Qur'an are attracted to it. Addressing the different aspects of the Qur'anic verses requires a mirror view beyond a comparative study and satisfies human's need for a new word that is heavenly and far from the banality of the earthly art.

Acknowledgements

Journal of Pizhūhish dar dīn va salāmat
(i.e., Research on Religion & Health)

We would like to thank all those who helped us to do this study.

Funding

According to the authors, this study was not sponsored and was done at personal expense.

Conflict of interest

The authors declared no conflict of interests.

Authors' contribution

Analyzing the findings, writing the discussion and conclusion sections: first author; writing the research background: second author.

References

1. Khamegar M. Sakhtar-e Hendesi-e Soore-hay-e Quran. 2 ed. Tehran: Sazman-e Tablighat; 2007. (Full Text in Persian)
2. Soyuti J. al-Etqan Fi Uloom al-Quran. 2 ed. Lebanon, Beirut: Dar al-Kitab; 2001. (Full Text in Arabic)
3. Al-Jorjani AQ. Dalael al-E'jaz fi Elm al-Maani. Lebanon, Beirut: Dar al-Kitab al-Alamiya. (Full Text in Arabic)
4. Tabatabai MH. Tafsir al-Mizan translation. Translated by Mohammad Baqer Mousavi. 5 ed. Qom: Islamic Publications Office; 1996. (Full Text in Persian)
5. Andalusian AHMiY. al-Bahr al-Mohit fi al-Tafsir, Researcher: Sadqi Muhammad Jamil. Beirut, Lebanon: Dar al-Fikr; 2000. (Full Text in Arabic)
6. Rezaee M, Sadipour E, Darabi F, Mohamadi J. The Effect of Quran Recitation on the Mental Health. *Studies in Islam and Psychology*. 2019;12(23):125-41. (Full Text in Persian)
7. McOlliffe J. Encyclopedia of the Holy Quran, Translators: Khandagabadi, Hussei; Sadeghi, Massoud; Abbasi, Mehrdad; Maziar. 1 ed. Tehran: Hekmat Publications; 2015. (Full Text in Persian)
8. Sa'adbakhsh H. Theory of Polyhedral Geometry of the Qur'anic Verses. *Qru'anic Reserches*. 2009; 15(58):180-211. (Full Text in Persian)
9. Kimiaee SA, Khademian H, Farhadi H. Quran Memorization and its Effect on the Elements of Mental Health. *Journal of Woman & Society*. 2011;2(4):1-20. (Full Text in Persian)
10. Mahdavifar H, Yadollahpour M, Hassanzadeh R. Effectiveness of Quran Therapy on Increased Marital Satisfaction in Married Women. *Journal of Babol*

University Of Medical Sciences. 2017;19(9):62-7. (Full Text in Persian)

11. Crystal D. A dictionary of linguistics and phonetics
John Wiley & Sons; 2011.

12. Loningus G. Dar Bab-e Shokoh-e Sokhan,
Translated by Reza Seid Hoseini. Tehran: Negah; 2000.
(Full Text in Persian)

13. Alborzi P. Mabani Zabanshenasi-e Matn. Tehran:
Amirkabir; 2007. (Full Text in Persian)

دراسة جمالية لنظرية تعزيز الصحة النفسية من خلال قراءة القرآن: البنية الهندسية لسورة الإنسان أنموذجاً

علي محمد فرهادزاده^١، محمد علي مجد فقيهي^٢

١- قسم العلوم الإسلامية، جامعة الشهيد بهشتي للعلوم الطبية، طهران، إيران.

٢- قسم القرآن والنصوص الإسلامية، جامعة العلوم الدينية، قم، إيران.

* المراسلات الموجهة إلى السيد علي محمد فرهادزاده؛ البريد الإلكتروني: afarhadzade@sbmu.ac.ir

معلومات المادة

الوصول: ٢٩ ذي القعدة ١٤٤٢

وصول النص النهائي: ٧ محرم ١٤٤٣

القبول: ٢٩ محرم ١٤٤٣

النشر الإلكتروني: ٢٢ ذي القعدة ١٤٤٣

الملخص

خلفية البحث وأهدافه: لم تجر حتى الآن دراسة مستقلة حول جمالية القرآن الكريم. وبالنظر إلى هذه الفجوة والحقلات المفقودة في المبادئ النظرية التي يعتمد عليها المحققون التجريبيون حول قراءة القرآن الكريم واستماع آياته، تسعى هذه الدراسة لتقلم أساليب و مناهج خاصة، وبلورة أسلوب منهجي بين تخصصي تُدرس من خلاله جمالية القرآن الكريم و تأثيره الفني والجمالي على قارئه.

منهجية البحث: المنهج الذي يعتمد عليه هذا البحث هو عبارة عن مزيج من منهج تحليل مضمون النصوص ومناهج تفسير سورة الإنسان. كما تعتمد هذه الدراسة المنهج الوصفي/التحليلي. فقد جمعنا المعلومات من المصادر المختلفة مثل الكتب والمقالات و المصادر الأخرى وبعد تحليلها جمالياً ومقارنتها مع النصوص المماثلة، رصدنا الجماليات التي تتضمنها هذه السورة وتحليل مضمونها من الناحية الجمالية. كما يقوم البحث على جمع المعلومات وتحليلها بالنظر إلى طاقته ومقتضى حال المقال ومن هذا المنطلق يسعى البحث إلى الدراسة التناسية ومنهج التناص في مقارنة النصوص المماثلة ودراسة الصناعات الأدبية مثل البيان والبديع والأبحاث التراثية والحديثة في دراسة النصوص الدينية. كما تسعى هذه المقالة إلى بلورة جانب من الجمالية النصية في القرآن الكريم والصياغة الأدبية من ناحية النحو، البلاغة، والهندسة النصية والبنية النصية التي تحظى بها نصوص القرآن الكريم. فإن مؤلفي البحث لم يشيروا إلى أي تضارب في المصالح.

المعطيات: تشير الدراسات إلى أنّ المناهج التجريبية الحديثة قادرة على الاستفادة من العلوم الإسلامية ورفض الإنحياهاات الليبرالية والتوجهات المتطرفة) في بسط وتبليغ الدين ونواته الأساسية وهي الكتاب والسنة الشريفة.

الاستنتاج: من خلال دراسة المكونات الجمالية لنص سورة الإنسان؛ تم إيضاح موضع العلوم الإسلامية في منهج العلاج بالفن والاستفادة من النصوص الدينية في العلاج بالفن.

الكلمات الرئيسية:

الجمالية

الدين

القرآن

سورة الإنسان

العلاج بالفن

يتم استناد المقالة على الترتيب التالي:

Farhadzadeh AM, Majd-Faghihi MA. Aesthetic Analysis of the Mental Health Promotion Theory by Reading the Qur'anic Verses: a Case Study of the Geometric Structure of the Holy Chapter of 'Insan'. Journal of Pizhūhish dar dīn va salāmat. 2022;8(2):163-176. <https://doi.org/10.22037/jrrh.v8i2.35441>

بررسی زیبایی‌شناختی نظریه ارتقای سلامت روانی با قرائت آیات قرآنی؛ مطالعه موردی: ساختار هندسی سوره مبارکه انسان

علی محمد فرهادزاده^{۱*}، محمدعلی مجد فقیهی^۲

۱- گروه معارف اسلامی، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، تهران، ایران.

۲- گروه قرآن و متون اسلامی، دانشگاه معارف اسلامی، قم، ایران.

*مکاتبات خطاب به آقای علی محمد فرهادزاده؛ رایانامه: afarhadzade@sbmu.ac.ir

اطلاعات مقاله

دریافت: ۱۹ تیر ۱۴۰۰

دریافت متن نهایی: ۲۵ آرمرداد ۱۴۰۰

پذیرش: ۱۶ شهریور ۱۴۰۰

نشر الکترونیکی: ۱ تیر ۱۴۰۱

چکیده

سابقه و هدف: تا به حال پژوهش مستقلی درباره جمال و زیبایی‌های قرآن انجام نشده است. با عنایت به حلقه‌های مفقوده در مبادی نظری پژوهش‌های پژوهشگران تجربی درباره قرائت و استماع آیات قرآنی، هدف این پژوهش پیشنهاد و معرفی روش‌شناسی خاص در پژوهش‌ها و آزمایش‌های میان‌رشته‌ای با موضوعیت هنر و زیبایی‌های قرآن کریم بود.

روش کار: پژوهش حاضر با به‌کارگیری تلفیقی از روش‌های تحلیل محتوای متون و روش‌های تفسیری برخی آیات سوره انسان پدید آمده است. روش این پژوهش کتابخانه‌ای-تحلیلی است. به این صورت که داده‌ها و اطلاعات از منابع مختلف مانند کتب و مقالات موجود جمع‌آوری و پس از تحلیل و بررسی زیبایی‌شناختی و مقایسه بین متون مشابه و پی‌بردن به برخی ظرائف و لطائف متنی و محتوایی استفاده شد. روش تجزیه و تحلیل اطلاعات به فراخور مباحث مطرح‌شده، روش متن به متن یا بینامتنی و استفاده از نکات صنعت بیان و بدیع و مباحث قدیم و جدید ادبی است. در این مقاله تلاش شده است تا گوشه‌ای از جمال ساختاری و ادبی سوره انسان در سه زیرشاخه «نحوی»، «بلاغی» و «هندسی» نشان داده شود. مؤلفان مقاله تضاد منافی گزارش نکرده‌اند.

یافته‌ها: بررسی‌ها نشان می‌دهد که روش‌های نوین تجربی این قابلیت را دارند تا در بسط نظری هسته مرکزی دین یعنی کتاب و سنت، در چارچوب و به واسطه علوم اسلامی (جهت دوری از رویکردهای آزادی‌خواهانه و رویکردهای افراطی) استفاده شوند. علاوه بر این، از طریق مطالعه و بررسی‌های زیبایی‌شناسانه قرآن به‌ویژه زیبایی‌های هندسی می‌توان به شناخت روند و مراحل سیر کمالی انسان در بخش‌های مختلف از قبیل فرایندهای تربیتی، آموزشی، پژوهشی و هدایت‌گری مبتنی بر دریافت‌های قرآنی نائل آمد. **نتیجه‌گیری:** درنهایت، با بررسی مؤلفه‌های زیبایی‌شناختی سوره انسان، جایگاه علوم اسلامی مرتبط با هنردرمانی روشن شد.

واژگان کلیدی:

دین

زیبایی‌شناختی

سوره انسان

قرآن

هنر

هنردرمانی

استناد مقاله به این صورت است:

Farhadzadeh AM, Majd-Faghihi MA. Aesthetic Analysis of the Mental Health Promotion Theory by Reading the Qur'anic Verses: a Case Study of the Geometric Structure of the Holy Chapter of 'Insan'. Journal of Pizhūhish dar dīn va salāmat. 2022;8(2):163-176. <https://doi.org/10.22037/jrrh.v8i2.35441>

مقدمه

کتابی می‌بینند که معجزه پیامبری مطرح شده است که هر چند همچون هم‌نژادان خویش از درس و کتاب بهره‌ای نداشته، پیام‌آور کتاب و متنی بوده است که هنوز در باب سازوکارهای هنری و زیبایی‌های ظاهری و باطنی آن سخن به میان می‌آید؛ زیرا قرآن علاوه بر جنبه‌های ساختاری، از نظر محتوا نیز شگفت و معجزه است.

با پیچیده‌شدن شرایط زندگی در عصر جدید، بروز بحران‌های اجتماعی، افزایش جمعیت سالمندان و رواج گسترده افسردگی و اضطراب، صاحب‌نظران برجسته بر اهمیت و ضرورت دین در بهداشت روانی و روان‌درمانی تأکید فراوان دارند و معتقدند اعتقادات مذهبی و توکل به خدا موجب تسکین و بهبودی سریع‌تر آلام و مشکلات روانی می‌شود. دین اسلام همواره بر سلامت روح و روان تأکید فراوان دارد و درباره سلامت روان آموزه‌های متعددی در قرآن کریم ارائه شده است. در قرآن کریم آیات بسیاری مرتبط با سلامت و راه‌های درمان و تربیت روان وجود دارد که راهکارهایی برای سلامت روانی خانواده، روابط اجتماعی، مسائل اقتصادی و... به انسان داده است (۷). از منظر دیگر، انسان دارای جنبه‌های مشترکی با حیوان و فرشته است. اشتراک او با حیوان در بُعد جسمی و مادی و با فرشتگان در عقلانیت است. سلامت او در جنبه حیوانی مرهون خدمات علم پزشکی است؛ اما سلامت معنوی و آرامش روانی او در ساحت فرشته‌خویی وابسته به علوم ماورایی و پیروی از آموزه‌ها و توجه خاص به زیبایی‌های دین است (۸).

نتایج حاصل از پژوهش‌ها نشان می‌دهد که آوای قرآن در کاهش میزان اضطراب، بهداشت روان، شدت درد، بهبود سلامت بیماران، علائم و عملکرد فیزیولوژی بافت‌های مختلف بدن، سیستم ایمنی و سطح رضایتمندی بیماران به‌طور محسوسی مؤثر است (۹).

آنچه اهمیت این پژوهش را مضاعف می‌کند این است که جمعیت جهان رو به سالمندی است. جمعیت سالمندان مهم‌ترین پدیده جمعیت‌شناختی جهان در پایان قرن ۲۰ و آغاز قرن ۲۱ بوده است. رشد جمعیتی آنان ۲/۴ درصد در مقایسه با رشد ۱/۷ درصدی کل جمعیت دنیا است. به نظر می‌رسد این جمعیت در سال ۲۰۲۵ به یک میلیارد و دو‌یست‌وننه میلیون نفر افزایش پیدا کند که نشان می‌دهد هر ۲۵ سال جمعیت این افراد دو برابر می‌شود. به گزارش مرکز مطالعات سازمان ملل متحد در تهران، تعداد سالمندان ایران در سال ۲۰۵۰ به رقم بیست‌وشش میلیون و سیصدونودوسه

خداوند زیبا است و با همان زیبایی در قالب کلمات در قرآنش تجلی کرده است. بنابراین یکی از زیباترین مخلوقات خداوند جمیل قرآن کریم است. زیبایی و جمال قرآن همواره مطمح نظر قرآن‌پژوهان و عالمان علوم قرآن بوده است. یکی از وجوه برجسته زیبایی‌شناسی متنی قرآن «انسجام» است. انسجام در قرآن همان ساختار هندسی هر سوره و تناسب و ارتباط آیات درون هر سوره یا همان وحدت موضوعی حاکم بر اجزای سوره است. این به آن معنا است که هر سوره یک یا چند هدف اصلی دارد و محتوای سوره با محورها و مقاصد فرعی قابل تفکیک است؛ و هر دسته از آیات به لحاظ تناسب درونی و ارتباط نزدیکی که با هم دارند، ذیل یک محور فرعی قرار می‌گیرند. این محورها در یک نکته اصلی و اساسی که هدف یا اهداف اصلی سوره را تشکیل می‌دهند مشترکند (۱). نخستین بار شیخ ابوبکر نیسابوری با عنوان «علم المناسبه» (۲) سپس عبدالقاهر جرجانی (۳) و ابن عربی (۲) از آن یاد کرده‌اند. از معاصران هم سید قطب (۱) در تفسیر «فی ظلال القرآن» و علامه طباطبایی (۴) به آن پرداخته‌اند.

انسجام در سلامت هم حائز اهمیت فوق‌العاده است. احساس انسجام بیانگر اعتقاد شخص به توانایی برای مقابله با شرایط مختلف است که حس استقلال و خودپیروی را افزایش می‌دهد و موجب ارتقای رفتارهای مربوط به تندرستی و بهبود عملکرد می‌شود (۵). یکی از موارد «انسجام اجتماعی» است. انسجام اجتماعی موجب برآورده‌شدن ضرورت‌های کارکردی، حفظ تعامل این کارکردها، هماهنگی بین کارکردها با سایر نظام‌های کنشی و با محیط است (۶).

از دیدگاه قرآن کریم جهان آفریده ذاتی زیبا است و این ذات همه چیز را زیبا آفریده است. قرآن کریم معجزه‌ای پایدار است که اساس و محور تمدن اسلامی محسوب می‌شود و اگر تکیه‌گاه یک تمدن متنی باشد که اساس و محورش به شمار آید، تردیدی نیست که تأویل (روی دیگر متن) از سازوکارهای این تمدن در تولید و شناخت است و وقتی متن محور تمدن یا فرهنگی باشد، ناگزیر تفسیر و تأویل‌هایش متعدد و تابع عوامل گوناگون است. به عبارت دیگر، تأثیر روانی و فکری‌ای که آیات قرآن بر دل و جان انسان می‌گذارد، قبل از هر چیز ناشی از زیبایی، انسجام و نظم و سازوکارهای استوار کلام وحی است. از عصر نزول تا امروز، جهانیان خود را در برابر

رویکردهای آزادی‌خواهانه و رویکردهای افراطی) استفاده شوند. علاوه‌براین، از طریق مطالعه و بررسی‌های زیبایی‌شناسانه قرآن به‌ویژه زیبایی‌های هندسی می‌توان به شناخت روند و مراحل سیر کمالی انسان در بخش‌های مختلف از قبیل فرایندهای تربیتی، آموزشی، پژوهشی و هدایت‌گری مبتنی بر دریافت‌های قرآنی نائل آمد.

ساختار متن تقسیم‌بندی‌های مختلف و متنوعی دارد که در ذیل به سه قسم «نحوی»، «بلاغی» و «هندسی» پرداخته و نمونه‌هایی از زیبایی‌های سوره انسان در ارتباط با هر کدام ذکر شده است.

الف) نحوی

«نحو» عنصری مهم در ساختارهای ادبی قرآن است؛ زیرا به تعیین معنای خاص قرآن کمک می‌کند. مثلاً در تعیین دقیق معنا در «ایاتک نعبد» و «نعبدک» نحو نقش بی‌بدیلی ایفا می‌کند (۱۱). در ادامه، به برخی از موارد «جمال نحوی» قرآن در این سوره اشاراتی شده است.

۱) هل أتى على الإنسان حين من الدهر لم يكن شيئاً مذكوراً (انسان/۱)^۱ (۱۲)

در اولین آیه از این سوره آمده است: «هل أتى على الإنسان حين من الدهر لم يكن شيئاً مذكوراً»؛ درحالی‌که می‌توانست این چنین بفرماید: «هل أتى حين من الدهر لم يكن الإنسان فيه شيئاً مذكوراً»؛ یا به اشکال مشابه دیگر. اما با این بیان دو مفهوم را القا نموده است:

۱) آوردن کلمه «علی» بر انسان، انسان را موجودی تحت سیطره زمان معرفی می‌کند.

۲) مقدم‌کردن «جارومجور» (= علی الإنسان) اهمیت انسان و محوریت نوع انسان را در این سوره نمایان می‌کند. همچنان‌که با تکرار واژه «انسان» در آیه بعد «إنا خلقنا الإنسان من نطفة أمشاج نبتليه» (انسان/۲) (۱۲)، که ممکن بود از ضمیر استفاده شود (= إنا خلقناه...) بر اهمیت و محوریت انسان در این سوره تأکید شده است. برخی از مفسران گفته‌اند: تکرار «انسان» از آن جهت است که «انسان» نخست با «انسان» دوم متفاوت است. «انسان» دوم شامل حضرت آدم (ع) نمی‌شود؛ زیرا خلقت او از خاک بود نه از نطفه (۱۳).

۲) عیناً یشرّب بما عباده (انسان/۶) (۱۲)

این امکان وجود داشت که بفرماید: «عیناً یشرّب عباده الله بما».

هزار نفر، یعنی ۲۶ درصد از کل جمعیت خواهد رسید. طبق آمار مرکز نامبرده می‌توان گفت ایران در شرایط فعلی در حال گذر از جمعیت جوان به جمعیت میان‌سال است و به‌زودی به جمع کشورهای با ترکیب جمعیتی پیر خواهد پیوست. حال با عنایت به این موضوع گرچه انسان در تمام مراحل زندگی خود علاوه بر سلامت جسمی به سلامت معنوی و روانی نیز نیاز دارد؛ باید توجه داشت که سلامت معنوی و روانی سالمند در توجه به خدا و معنویات حاصل می‌گردد. او حضور خدا را هرچه پررنگ‌تر در زندگی احساس می‌کند؛ و این مسئله مهم‌ترین عامل سازگاری با شرایط این دوران است (۱۰).

آیات در «کتاب کریم» یعنی افق‌ها (آفاق) یا آسمان‌ها و زمین و نیز نفس انسان (أنفس)، تا جایی که آیات کتاب مقدس معنای باطنی اتحاد و پیوند می‌یابند و انسان وجود خاص خویش را به‌عنوان نشانه‌ای از خداوند درک می‌کند. عالم هستی به‌عنوان تجلی الهی جلوه‌گر می‌شود و پدیده‌های طبیعت به آیات مذکور در قرآن تبدیل می‌شوند. به بیان دیگر، آیات کلام وحی جهان را از ظلمت به روشنایی بدل می‌کنند؛ پس «خلقت همان تجلی است؛ یعنی گذر از مرتبه غیبت یا قوه به مرتبه نورانی، آشکار و عیان‌شده».

روش کار

پژوهش حاضر با به‌کارگیری تلفیقی از روش‌های تحلیل محتوای متون و روش‌های تفسیری برخی آیات سوره انسان پدید آمده است. روش این پژوهش کتابخانه‌ای-تحلیلی است. به این صورت که داده‌ها و اطلاعات از منابع مختلف مانند کتب و مقالات موجود جمع‌آوری و پس از تحلیل و بررسی زیبایی‌شناختی و مقایسه بین متون مشابه و پی‌بردن به برخی ظرائف و لطائف متنی و محتوایی استفاده شد. روش تجزیه و تحلیل اطلاعات به فراخور مباحث مطرح‌شده، روش متن به متن یا بینامتنی و استفاده از نکات صنعت بیان و بدیع و مباحث قدیم و جدید ادبی است. در این مقاله تلاش شده است تا گوشه‌ای از جمال ساختاری و ادبی سوره انسان در سه زیرشاخه «نحوی»، «بلاغی» و «هندسی» نشان داده شود.

یافته‌ها

بررسی‌ها نشان می‌دهد که روش‌های نوین تجربی این قابلیت را دارند تا در بسط نظری هسته مرکزی دین یعنی کتاب و سنت، در چارچوب و به واسطه علوم اسلامی (جهت دوری از

۱) آیا بر انسان زمانی از روزگار گذشت که چیزی درخور ذکر نبود؟

پس چرا جار و مجرور (بها) را مقدم نمود؟ در این جا «باء» معنای الصاق و اتصال دارد. «یشربون بالعین» به معنای آن است که آنان در مجاورت «عین» هستند؛ همان‌طور که مثلاً می‌گوییم: «أقمنا بالعین و أكلنا و شربنا بها»؛ «کنار چشمه اقامت کردیم و خوردیم و از آن آب نوشیدیم». یعنی آنان به چشمه نزدیکند و از آن می‌آشامند. اما اگر گفته شود: «یشربون منها»؛ در این صورت دیگر دلیلی بر این نیست که آنان نزدیک چشمه‌اند (۱۴). اما سبب تقدم «بها» تأکید بر شدت اتصال و بی‌واسطه بودن قربت و مجاورت عبادالله به چشمه است. یعنی فاعل اصلی و بی‌واسطه نوشیدن و نوشاندن، خود این عباد خاص خداوند است.

(۳) إِنَّ هَذَا كَانَ لَكُمْ جِزَاءً^۱ (انسان/ ۲۲) (۱۲)

در این آیه شریفه «إِنَّ» از ادات تأکید است. «هذا» اسم و «جزاء» خبر آن است. «لکم» جار و مجرور متعلق به «جزاء» است. طبق قاعده باید «لکم» بعد از «جزاء» بیاید. مقدم شدن «لکم» (جار و مجرور) بر متعلقش (جزاء) حصر را افاده می‌کند^۲ (۱۵) و معنایش این است که این تفضلات و نعمی که خداوند از آیه ششم تا بیست‌ویکم برای عبادالله برشمرده‌اند، ویژه عبادالله مخصوص این سوره است.

(۴) إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ تَنْزِيلًا (انسان/ ۲۳) (۱۲)

از این آیه چند نکته قابل استفاده است:

الف) ذکر «إِنَّا»، «نَحْنُ» و «نَا» در «نَزَّلْنَا» تأکید شدید بر این است که قرآن را خود خداوند نازل فرموده است.

ب) نزول قرآن فقط بر پیامبر (ص) صورت گرفته است (تقدم «علیک» بر «القرآن»).

ج) با توجه به نزول تدریجی قرآن (تنزیلاً) در طول ۲۳ سال، خداوند با این تأکیدات هرگونه مداخله‌ای را از طرف شیطان یا هر عامل دیگری در این تنزیل منتفی اظهار نموده است.

(۵) و من الليل فاسجد له (انسان/ ۲۶) (۱۲)

تأکید بر سجده و عبادت در (بخشی از) شب، از تقدم «من الليل» بر «فاسجد» قابل استفاده است.

(۶) فمن شاء اتَّخَذِ الْيَوْمَ رَبًّا سِيبِلًا (انسان/ ۲۹) (۱۲)

اهمیت قصد (و برنامه‌ریزی) در انتخاب مسیر (به‌سوی رب) بر خود مسیر مقدم است. این نکته از تقدم «الی ربه» بر «سبیلًا»

^۱ [به آنان گوید]: یقیناً این [نعمت‌ها] پاداش شماست؛ و تلاشتان مقبول افتاده است.

^۲ بنا بر قاعده «التخصیص لازم للتقدم غالباً؛ والتخصیص لا ینفک فی غالب الامر عن تقدم

محققه التأخیر».

قابل دریافت است.

ب) بلاغی

بلاغت در لغت به معنای «رسایی» است. اما در اصطلاح علم معانی و بیان به معنای رسایی و گویایی تعبیر و استفاده از بهترین و زیباترین شیوه‌ها در رساندن مقصود است. بلاغت بر دو قسم است؛ بلاغت در کلام (کلام بلیغ) و بلاغت در متکلم (متکلم بلیغ).

(۱) کاربرد واژه «هل» در قرآن

در کل قرآن فقط یک بار «هل» با فعل «أتی» (بدون هیچ‌گونه ضمیری) آمده که آن هم در اولین آیه سوره انسان است. فقط در دو جا در اول سوره آمده است؛ «هل أتاک حدیث الغاشیة» (غاشیه/ ۱)؛ «أیا خبر حادثه هولناکی که همه انسان‌ها را از هر سو فرامی‌گیرد، به تو رسیده است؟» (۱۲) و «هل أتی علی الإنسان حین من الدهر» (انسان/ ۱)؛ «آیا بر انسان زمانی از روزگار گذشت که چیزی در خور ذکر نبود؟» (۱۲). اینک دو سؤال قابل طرح است:

سؤال اول: چرا در آیه اول سوره انسان «أتی» بدون ضمیر آمده است؟

سؤال دوم: چرا در استعمالات قرآنی دیگر بعد از «هل» «أتاک» بلافاصله کلمه «حدیث» (در پنج مورد) یا «نبأ» (در یک مورد) آمده و حال آنکه در سوره انسان بعد از «هل أتی» بی‌درنگ سراغ اصل ماجرا رفته است؟

درباره سؤال اول به نظر می‌رسد که این آیه هم‌سیاق آیه «لَمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ» (غافر/ ۱۶) (۱۲) است. یعنی همان‌گونه که در «لَمَنِ الْمُلْكُ» که در نشئه پایانی این مخلوقات است؛ مخاطبی وجود ندارد تا مخاطب پرسش خداوند باشد، در «هل أتی» هم که در نشئه آغازین خلقت است، مخاطبی که قابلیت خطاب داشته باشد، وجود ندارد تا خداوند به او خطاب نماید.

درباره سؤال دوم هم توضیح همان است که در بالا اشاره شد. در آنجایی که مخاطبی نیست، نه ضمیر خطاب برای او به کار می‌رود؛ نه نقل سخن و خبری برای او وجاهت دارد. در سوره انسان «مخاطب بالفعلی» نیست که گوینده سخن (= خدای متعال) او را خطاب و برای او خبر و حکایتی نقل کند. بنابراین، فعل «أتی» در اولین آیه این سوره شریفه نه به ضمیری اضافه شده؛ نه پس از آن واژه «حدیث» یا «نبأ» استفاده شده است.

(۲) کاربرد واژه «أتی» در قرآن

ربوبی نسبت می‌دهد. سبب این تأکیدات چیست؟ توضیح اینکه چون وصف ترکیبی «سمیعاً بصیراً» در قرآن خاص خدای متعال است و خداوند اراده کرده است که پس از گذراندن موفق مرحله «ابتلاء» توسط انسان، این موهبت بسیار ارزشمند را از سر لطف و کرم به این موجود ارزانی بدارد؛ بنابراین با تأکید و تکرار می‌فرماید: «ما انسان را از نطفه آشاج خلق کردیم؛ ما او را جهت آمادگی برای دریافت خلعت «سمیع‌بودن» و «بصیربودن» در بوتۀ «ابتلاء» قرار می‌دهیم؛ ما او را (پس از گذراندن موفق مرحله «ابتلاء») به صفات مذکور مفتخر می‌کنیم؛ ما او را (به سبیل) هدایت می‌کنیم؛ و ما او را (در صورت کفران این نعمت و منت بزرگ و انحصاری خداوند) به زنجیر و آتش می‌کشیم».

۵) «اما شاکراً و اما کفوراً» (انسان/ ۳) و «کان سعیکم مشکوراً» (انسان/ ۲۲) (۱۲).

ترکیب «اما شاکراً و اما کفوراً» در سراسر قرآن همین یک بار است. «سعیکم مشکوراً» هم فقط یک مورد مشابه دارد؛ در آیه ۱۷ سوره اِسْرَاء: «کان سعیهم مشکوراً» (۱۲). در این جا دو سؤال مطرح است:

سؤال اول: چرا شکر بر کفر مقدم شده است؟

سؤال دوم: چرا این دو واژه (= شاکر و کفور) بر وزن و ساختار هم نیامده‌اند؟ چرا یا هر دو بر وزن فاعل (إما شاکراً و إما کفوراً) یا هر دو بر وزن مبالغه (اما شکوراً و اما کفوراً) نیستند؟

درباره سؤال اول چند نکته قابل طرح است: از نگاه ارزشی و در ادبیات قرآنی «شکر» نسبت به «کفر» مقامی بس رفیع و ارجمند دارد و درحقیقت «کفر» قابل مقایسه با «شکر» نیست. به دین جهت تقدم «شکر» بر «کفر» در قرآن یک قاعده است. درباره سؤال دوم؛ بسیاری از کتب تفسیری معتبر از جمله «المیزان»، «مجمع البیان»، «الکشاف»، «الدر المنثور» و «التبیان» متعرض این نکته نشده‌اند. اما در برخی تفاسیر مثل «روح المعانی» و «البحر المحیط» به آن اشاره شده است. در «روح المعانی» چنین آمده است: آوردن «کفور» به صیغۀ مبالغه به علت رعایت فاصله آیات است؛ و به این مطلب توجه می‌دهد که بسیار کم پیش می‌آید که انسان کاملاً خالی از (حالت) کفران باشد؛ درحالی که فقط بر کفر افراطی است که مؤاخذ می‌شود (۱۶). در تفسیر «البحر المحیط» هم این‌گونه به موضوع پرداخته شده است: از آنجایی که افراد اندکی متصف به صفت شکر می‌شوند، فرمود: «شاکراً»؛ و از آنجایی که افراد

کلمه «أتی» در آیه ۱۷۷ سوره بقره، استعلاء و سلطۀ صاحب مال (همان «من آمن بالله») بر مال به سبب اظهار محبت و علاقه بر مال و نیازی که به آن دارد و در آیه ۸۳ سوره انعام، سلطه و سیطرۀ حجتی که خداوند به ابراهیم (ع) داد، جهت استعمال کلمه مزبور است. در آیه اول سوره انسان نیز تعبیر «أتی علی الإنسان حین من الدهر» (۱۲)، بیانگر سلطه و سیطرۀ حین (= زمان) بر انسان است. یعنی انسان را موجودی تحت سیطرۀ زمان و زمان‌مند معرفی کرده است؛ چنانچه خداوند عبارت را به صورت دیگری؛ مثل «هل أتى حین من الدهر لم یکن الإنسان فیہ شیئاً مذکوراً» (۱۲)، یا مشابه آن ذکر می‌فرمود این مفهوم استفاده نمی‌شد و با توجه به آیات بعدی، تصمیم و اختیار انسان جهت اتخاذ سبیل در واحد زمان اتفاق می‌افتد.

۳) تقدیم «سمع» (و سمیع) بر «بصر» (و بصیر)

استعمال هر دو (= سمیع و بصیر) با تقدم «سمیع» ۱۱ بار و با تقدم «بصیر» فقط یک بار است؛ که آن یک بار (هود/ ۱۱) (۱۲) هم در ارتباط با غیرخداوند است. واژه «سمیع» ۴۷ بار در قرآن به کار رفته است؛ که همه این موارد (غیر از آیه دوم سوره انسان) در رابطه با خدای متعال مطرح شده است. واژه «بصیر» هم ۵۰ بار به کار رفته است که ۹ بار آن (= ۱۸ درصد) در ارتباط با غیرخدا^۱ و ۴۱ بار (= ۸۲ درصد) در ارتباط با خدای متعال است. ترکیب «سمیعاً بصیراً» هم فقط یک جا آن هم در سوره انسان برای انسان ذکر شده است.

اکنون این سؤال مطرح است که چرا تقدیم واژه «سمع» بر «بصر» و مشتقات آن دو در قرآن بسان یک قاعده درآمده است؟ این قاعده درباره غیرخدا نشان‌دهنده اهمیت بسیار بالای حس شنوایی نسبت به حس بینایی (این دو مجرای ادراکی و حسی انسان) از منظر قرآن است.

نکته شایان ذکر این است که فرمود: «سمیعاً بصیراً»؛ نه «سامعاً باصراً»؛ این بدان جهت است که مراد خداوند فقط خلق دو حس ظاهری در انسان نیست؛ بلکه مراد آن است که انسان پس از موفقیت در «ابتلاء» شایستگی دریافت تمام ابزار کمال و سیر صعودی الی الله را پیدا می‌کند. بنابراین خداوند او را با قابلیت بهره‌گیری از سمع و بصر یاری می‌رساند.

۴) ذکر واژه تأکیدی «إِنَّا» در اول آیه دوم و تکرار آن در اول آیه‌های سوم و چهارم
خداوند در این سه آیه داستان خلقت انسان، هدایت او و سرنوشت بسیار خطرناک کفران را با تأکید به خود و دستگاه

^۱ یوسف/ ۹۳ و ۹۶، طه/ ۱۲۵، قیامت/ ۱۴ و ...

زیادی به وصف کفر متصف می‌شوند و این ویژگی از انسان زیاد صادر می‌شود، برخلاف شکر «کفور» به صیغه مبالغه آمده است (۷). شاهد بر این مدعا هم این است که واژه «شاکر» چهار بار در قرآن تکرار شده است که دو مورد آن مربوط به خداوند (فان الله شاکر علیم (بقره/ ۱۵۸) (۱۲)؛ وکان الله شاکراً علیماً (نساء/ ۱۴۷)) (۱۲) و دو مورد دیگر مربوط به انسان است (شاکراً لانعمه اجتهابه وهداه الی صراط مستقیم (نحل/ ۱۲۱) (۱۲) و «وانا هدیناه السبیل اما شاکراً واما کفوراً» (انسان/ ۳)) (۱۲)؛ اما کلمه «کفور» که همه موارد آن مربوط به انسان است؛ در قرآن ۱۵ بار تکرار شده است.

۶) مسکیناً و یتیماً و اسیراً

اگرچه کلمه «مسکین» و «یتیم» در قرآن به تکرار آمده است؛ اما هم کلمه «اسیر» هم ترکیب و ترادف این سه واژه در قرآن نظیر ندارد. در تبیین این آیه بیشتر تمرکز پژوهش حاضر روی واژه «اسیر» است. در لغت‌نامه‌ها «اسیر» را این‌گونه معنا کرده‌اند: اسار یعنی قید. کسی که شانه‌بسته (و دستگیر شده) باشد. به «اسیر» اسیر گفته‌اند چون در قید و بند است (۱۷). «اسیر» به کسی می‌گویند که محبوس و تحت حفاظت بوده یا دستگیر شده یا متعهد عرفی یا قانونی باشد. این کلمه شامل عبد و زندانی و محبوس تحت نظر هم می‌شود (۱۸). منظور از مسکین و یتیم که معلوم است. مراد از اسیر هم ظاهراً همان اسیر جنگی است. اینکه گفته شده است منظور از اسیر اسرای بدر یا اسیر مسلمانی است که در سرزمین کفار بوده یا در دست کفار بوده یا مراد زندانی یا مملوک است یا منظور زوجه است، همه این‌ها به‌زحمت‌انداختن بدون دلیل و غیرقابل قبول است.

ج) هندسی

داشتن محور و موضوع و هدف همان بُعد هندسی متن است که نویسنده یا سخن‌ور تلاش می‌کند از طریق انسجام کلمات و جملاتش به آن دست یابد. از نظریه وجود انسجام حاکم بر اجزای هر متن به «وحدت موضوعی» یا «هندسه متن» تعبیر می‌شود (۱۹).

ساختار هندسی سوره عبارت از تناسب و ارتباط آیات درون هر سوره است (۱). به سخن دیگر، همان وحدت موضوعی سوره یا وجود انسجام حاکم بر اجزای سوره است (۱). این نظریه بر آن است که هر سوره یک هدف اصلی دارد و محتوای سوره با محورها و مقاصد فرعی قابل تفکیک است و هر دسته از آیات به لحاظ تناسب درونی و ارتباط نزدیکی که

با هم دارند، ذیل یک محور فرعی قرار می‌گیرند. این محورها در یک نکته اصلی و اساسی که هدف و غرض اصلی سوره را تشکیل می‌دهد، مشترکند. بنابراین، لازمه طبیعی اعتقاد به ساختار هندسی سوره‌ها این است که به ارتباط ارگانیک و منطقی آیات با یکدیگر معتقد باشیم؛ به‌گونه‌ای که بتوان در یک نمودار همه آیات را از طریق محورها و عناوین فرعی به یک عنوان و موضوع اصلی متصل نمود (۱). نکته مهم اینکه منظور از ساختار هندسی سوره‌ها این نیست که هر موضوع فقط در یک سوره مطرح شده است و سوره‌های دیگر درباره آن هیچ سخنی به میان نمی‌آورند. به عبارت دیگر، نمی‌توانیم سوره‌های قرآن را به مثابه فصول مختلف قرآن به حساب آوریم (۱). ساختار هندسی تنها بر این نکته تأکید دارد که آیات به ظاهر پراکنده هر سوره همگی یک هدف مشخص و واحد را دنبال می‌کنند و در پرتو این غرض واحد از نظمی معجزه‌آسا و ارتباط منطقی برخوردار می‌شوند. اما اگر برای مثال سوره ملک درباره ربوبیت الهی سخن می‌گوید؛ و این موضوع محور اصلی آن را تشکیل می‌دهد، هرگز به این معنا نیست که بحث ربوبیت الهی در هیچ سوره دیگری مطرح نشده و همه آیات آن در این سوره جمع شده است. همچنین است که داستان حضرت موسی (ع) و فرعون و بنی اسرائیل در بیش از سی سوره و در بیش از صد جای قرآن به مناسبت‌های مختلف مطرح شده است (۲۰). تناسب آیات قرآن در هر سوره و حتی ساختار هندسی آیات در یک سوره چنان بدیهی است که اگر به‌درستی تصور شود، بی‌درنگ تصدیق می‌گردد (۱).

برخی از پژوهشگران حوزه علوم قرآنی پا را از «ساختار هندسی آیات» و «ساختار هندسی سوره‌ها» فراتر گذاشته و به «ساختار چندبُعدی» یا «هندسه چندوجهی سوره‌های قرآن» معتقد شده‌اند. ایشان برآنند که قرآن بسیار عمیق‌تر و پیچیده‌تر از آن است که هر سوره آن صرفاً یک موضوع محوری داشته باشد. بنابراین، سوره‌های قرآن هر یک موضوعات محوری در طول هم دارند که هندسه‌وار، یکپارچه و منسجم در یک سوره به‌هم‌تنیده و پیچیده شده‌اند. هر سوره علاوه بر اینکه وحدت و یکپارچگی خود را حفظ می‌کند، محورها و اهداف و مقاصد متعددی دارد که هر یک در طول دیگری وجود دارند؛ و هر کدام مانع از ظهور و بروز دیگری نخواهد بود. یعنی هر سوره نه مانند یک شکل روی صفحه است که دارای یک صورت نمایش یافته است؛ بلکه مانند حجمی است که صورت‌های مختلف از زوایای مختلف دارد؛ که از هر طرف موضوع محوری آن مخصوص به خود است. هر

گذشتگان حرفی برای گفتن نداشته باشد. همین معنا برای هر سوره به‌عنوان یک واحد حقیقی که با حکمت الهی مرتب شده نیز صادق است. سوره‌ها هم با نگاه از زوایای مختلف صورت‌های متفاوتی دارد.

محور و موضوع اصلی این سوره «انسان، از بودن تا شدن» است. انسان در این سیر با دو مفهوم اساسی مرتبط است که عبارت است از: «انسان» و «انسان برتر» (۲۱). شکل مفهومی ذیل ترسیم محور اصلی سوره است.

چند درمجموع باید یک وجه اتصال و هماهنگی بین همه این موضوعات حاکم باشد؛ اما این وحدت غیر از وحدتی است که در وحدت موضوعی تاکنون بیان و تبیین شده است و ما از آن به «هندسه چندوجهی سوره‌های قرآن» تعبیر می‌کنیم. بنابراین، آیات قرآن می‌تواند با نگاه‌های مختلف در زمان‌ها و شرایط روحی و فکری متفاوت مفاهیم و هدایت‌های متنوعی را در اختیار مخاطبان خود قرار دهد. این‌طور نیست که گوهرها و جواهرات این گنجینه الهی با تلاش اندیشمندان گذشته جهان اسلام به پایان رسیده و امروز دیگر جز گفته‌های

خلقت انسان (آیات ۱ و ۲)
<ul style="list-style-type: none"> • از نطفه آشاج (ی: ۲) • از سمع و بصر (جنبه دیگر «أنشأناه خلقاً آخر» (ی: ۲)
سیر حیات انسان پس از خلقت مادی
<ul style="list-style-type: none"> • حکمت هبوط انسان در دنیا (سنت ابتلاء) (ی: ۲) • ارائه طریق هدایت به انسان (ی: ۳)
گرایش‌های انسان در دو مسیر حق و باطل
<ul style="list-style-type: none"> • کفور (اثم) (ی: ۳) • شکور (ی: ۳) • وقایت الهی: نتیجه انتخاب راه درست و در نتیجه، پاداش‌های قیامتی (ی: ۱۱ تا ۲۲) • راز رسیدن از مقام «شاکریت» به مقام «مشکوریت» (ی: ۲۲)
برنامه قرآنی انسان
<ul style="list-style-type: none"> • عامل رستگاری: پیروی از عبادالله (إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ تَنْزِيلًا) (ی: ۲۳) • مانع رستگاری حب عاجله (= دنیا) (ی: ۲۷). رهاکردن و فراموشی آخرت (ی: ۲۷) و پیامد محبت دنیا (ی: ۲۸، ۲۹، ۳۰). • پایان دردناک برای انسان‌هایی که در نتیجه دنیا دوستی در مسند ظلم نشستند (ی: ۳۱).

راستی و زیبایی یکی است؛ زیرا آنچه راست است، زیبا است و هیچ زیبایی جز راست نمی‌تواند باشد. زیبایی همان صورت است که ماده را در قدرت خود درمی‌آورد و به آن وحدت می‌دهد. تابش روح است که بر جسم می‌افتد و پرتو عقل است که بر نفس می‌تابد؛ چنانکه زیبایی روح به‌دلیل دوری از جسمانیت است. شوق و وجد و حالی که از مشاهده زیبایی روح به دست می‌آید. طه حسین بر جنبه زیبایی‌شناختی قرآن و برتری ادبی آن، که به‌عنوان اعجاز شناخته شده است، تأکید می‌کند. وی چنین اظهار می‌دارد که آن نه شعر است نه نثر؛ بلکه آن قرآن است. وی تأکید می‌کند که قرآن در سبک‌شناسی و زیبایی‌شناسی خود ابتکاری است (۲۴).

قرآن به‌سادگی به یک متن منفعل مبدل نمی‌گردد تا مستلزم روشن‌گری و توضیح باشد. آن یک متن فعال با کاربردهای علمی و پویا که بسیار تعاملی است، شناخته

بحث و نتیجه‌گیری

در زبان قرآن که زبان هدایت و شورانگیزی است از ابزارهای زیبایی‌شناسی برای شوراندن درون مخاطبان بسیار استفاده شده است. استفاده از توانمندی‌های زبان در جهت یک هدف بوده است؛ برانگیختن عاطفه‌ها و شوراندن درون. اعجاز قرآن در بیان عبارات پویا، آهنگ پرجاذبه، اسلوب بدیع و بلاغت خارق‌العاده چنان است که علاوه بر مؤمنان، دشمنان را نیز مجذوب خود می‌کند. همچنین در سلامت روان نیز شاهد تأثیراتی هستیم که به کاهش میزان اضطراب، بهداشت روان، شدت درد، بهبود سلامت بیماران، علائم و عملکرد فیزیولوژی بافت‌های مختلف بدن، سیستم ایمنی و سطح رضایتمندی بیماران به‌طور محسوس منجر می‌شود (۲۲).

هنر، طلب حقیقت و جمال است (۲۳)؛ یعنی جست‌وجوی

تنها کلام معجزه‌آسای وحی می‌تواند انجام دهد.

محدودیت‌های پژوهش

این پژوهش محدودیت خاصی نداشته است.

پیشنهاد‌های پژوهش

پیشنهاد می‌شود میان‌رشته‌ای به نام «قرآن، هنر، زیبایی و سلامت» در فضاهای حوزوی و دانشگاهی تأسیس شود.

قدردانی

از تمامی کسانی که در اجرای این پژوهش یاریگر پژوهشگران بوده‌اند تشکر و قدردانی می‌شود.

حامی مالی

بنا بر اظهار مؤلفان مقاله این پژوهش حامی مالی نداشته و با هزینه شخصی مؤلفان نگاشته شده است.

تضاد منافع

مؤلفان مقاله هیچ‌گونه تضاد منافی درباره این پژوهش گزارش نکرده‌اند.

مشارکت مؤلفان

نگارش تمامی بخش‌های مقاله: مؤلف اول و همکاری در اجرای پژوهش: مؤلف دوم.

References

1. Khomeini M. Sakhtar-e Hendsi-e Soore-hay-e Quran. 2 ed. Tehran: Sazman-e Tablighat; 2007. (Full Text in Persian)
2. Soyuti J. al-Etqan Fi Uloom al-Quran. 2 ed. Lebanon, Beirut: Dar al-Kitab; 2001(Full Text in Arabic)
3. Al-Jorjani AQ. Dalael al-E'jaz fi Elm al-Maani. Lebanon, Beirut: Dar al-Kitab al-Alamiya. (Full Text in Arabic)
4. Tabatabai MH. Tafsir al-Mizan translation. Translated by Mohammad Baqer Mousavi. 5 ed. Qom: Islamic Publications Office; 1996. (Full Text in Persian)
5. Moradi S, Ghodrati Mirkohi M, Hayati M. The

می‌شود. برخی چنین اظهار می‌کنند که محرک‌های معانی بیانی قرآن حتی خوانندگان اهل فن را به‌طور غیرمنتظره به چالش می‌کشاند و در سلامت روان تأثیرات شگرفی دارد. پژوهش‌ها نشان می‌دهد که حافظان قرآن در اضطراب و اختلال خواب، افسردگی و کارکرد اجتماعی شرایط بهتری دارند (۲۵). همچنین موجب افزایش رضایت زناشویی و سلامت روان زنان متأهل نیز می‌شود (۲۶).

نحو عبارت است از بررسی روابط بین عناصر ساختمان جمله و قواعد حاکم بر نظم و توالی جمله‌ها (۲۷). بنا بر این تعریف وقتی نظم طبیعی کلمات تغییر کند، مسیر اندیشه نیز تغییر خواهد کرد. وقتی کلام بر مدار نحو طبیعی زبان (نحو معیار) حرکت کند، دیدگاه گوینده درباره موضوع خنثی و طبیعی خواهد بود؛ اما تغییر یکی از عناصر جمله از جایگاه طبیعی آن به تغییر گوینده منتهی می‌شود (۲۸) و به همین دلیل قرآن متنی فرازمانی و گسترده و مخاطبان آن نیز فراگیر است و از جهاتی یک متن عادی نیست؛ اما به یک معنا متنی به زبان بشر است؛ زیرا هم رویدادی ارتباطی و دارای معیارهای متنیت است، هم در تحلیل آن می‌توان از قواعد حاکم بر متون بشری استفاده کرد (۲۹).

در سوره انسان هم مانند سایر سوره قرآن به زیبایی انواع عناصر زیبایی‌شناختی شامل تناسب و هماهنگی در تألیف عبارات با گزینش واژگان و سپس نظم و چینش آنها در نظامی ویژه که به بالاترین درجه فصاحت می‌رسد؛ آهنگ و موسیقی ناشی از گزینش واژگان و نظم آنها؛ نکات بلاغی و سازگار با بافت؛ و تسلسل معنایی بین اغراض در بافت آیات و تناسب در غرضی به غرض دیگر به‌خوبی مشاهده می‌شود.

ابعاد زیبایی‌شناختی قرآن کریم گستره فراخی دارد که اگر پژوهشگر گستره زیبایی‌شناختی قرآن را دریابد، سبب بسط افق دید وی می‌شود. در زبان قرآن که زبان هدایت و شورانگیزی است، از ابزارهای زیبایی‌شناسی برای شوراندن درون مخاطبان و بهبود و ارتقای سلامت روان بسیار استفاده شده است. استفاده از توانمندی‌های زبان در جهت یک هدف بوده است؛ برانگیختن عاطفه‌ها و شوراندن درون. اعجاز قرآن در بیان عبارات پویا، آهنگ پرجاذبه، اسلوب بدیع و بلاغت خارق‌العاده چنان است که علاوه بر مؤمنان، دشمنان را نیز مجذوب خود می‌کند. پرداختن به وجوه متفاوت آیات قرآن، نگاهی آینه‌ای و فراتر از مطالعه تطبیقی آن است و پاسخ به این نیاز بشریت امروز که طالب حرفی تازه است که آسمانی باشد و از ابتذالات هنر زمینی دور باشد. این رسالتی است که

Effectiveness of the Life Review Program on Sense of Loneliness, Social Adjustment, Coherence and Integration in the Elderly. *Aging Psychology*. 2019;5(3):179-99. (Full Text in Persian)

6. Aqili SV, Lotfi Haghghat A. The Action System Analysis of Psychology and Consultation majors in the Coherence Process of Society. *Journal of Iranian Social Development Studies*. 2010;2(4):7-24. (Full Text in Persian)

7. Andalusian AHMiY. *al-Bihr al-Mohit fi al-Tafsir*, Researcher: Sadqi Muhammad Jamil. Beirut, Lebanon: Dar al-Fikr; 2000. (Full Text in Arabic)

8. Farhadzadeh AM. Human and Angelic Manner. *Journal of Pizhuhish dar din va salamat*. 2017;3(3):1-4. (Full Text in Persian)

9. Rezaee M, Sadipour E, Darabi F, Mohamadi J. The Effect of Quran Recitation on the Mental Health. *Studies in Islam and Psychology*. 2019;12(23):125-41. (Full Text in Persian)

10. Hamzehi M, Raji M, Farhadzadeh AM. Identifying and Examining the Individual and Social Dimensions of Increasing the Quality of Life of the Elderly Based on the Verses of the Quran and Narrations. *Journal of Pizhuhish dar din va salamat*. 2021;7(2):96-109. (Full Text in Persian)

11. McOlliffe J. *Encyclopedia of the Holy Quran*, Translators: Khandagabadi, Hussein ;Sadeghi, Massoud; Abbasi, Mehrdad; Maziar. 1 ed. Tehran: Hekmat Publications; 2015. (Full Text in Persian)

12. *The Holy Quran*. Translated by Mehdi Elahi Ghomshei. Qom: Imam Ali Ebne Abi Taleb; 2010.

13. Tabarsi FIH. *Majma 'al-Bayan fi Tafsir al-Quran*. 3 ed. Tehran: Naser Khosrow Publications; 1993. (Full Text in Persian)

14. Samarai A. *al-Tafsir al-Bayani. An Introduction to the Expressive Interpretation of the Holy Quran* Translator: Mir Haji. (Full Text in Persian)

15. Taftazan ia-DMbO. *al-Motaval fi Sharh-e Talkhise al-Meftah*. Lebanon, Beirut: Dar al-Ehya al-Toras al-Arabi. (Full Text in Arabic)

16. Aloosi SM. *Rooh al-Maani fi Tafsir-e al-Quran al-Azim*, Researcher Ali Abd al-Bari Atiyeh. 1 ed. Beirut: Dar al-Kotob al-Elmiye; 1995. (Full Text in Arabic)

17. Ebn-e Manzoor M. *Lesan al-Arab*. 3 ed. Beirut: Dar al-Sader; 1994. (Full Text in Arabic)

18. Mostafavi H. *al-Tahghigh fi Kalamat al-Quran al-Karim*. Teran: Book translation and publishing company; 1981. (Full Text in Persian)

19. Sa'adbakhsh H. Theory of Polyhedral Geometry of the Qur'anic Verses. *Qru'anic Reserches*. 2009;15(58):180-211. (Full Text in Persian)

20. Makarem Shirazi N. *Tafsir Nomoneh*. 1 ed. Tehran: Islamic Library; 1995. (Full Text in Persian)

21. Farhadzadeh AM. *Tahlil-e Jamal-e Sooreye Ensan*. Qom: Qom University of Islamic Education; 2019. (Full Text in Persian)

22. YektaKooshali MH, Moladoust H, Pourrajabi A. The Effect of Sound of the Quran on Hygiene, Mental Health, and Physiological Functions: A Systematic Review. *Journal of Pizhuhish dar din va salamat*. 2019;5(1):136-47. (Full Text in Persian)

23. Motia M. *Manay-e Zibaei dar Quran Karim*. 1 ed. Tehran: Imam Sadeqh (as) University; 2012. (Full Text in Persian)

24. Hussein T. *Merat al-Eslam: Dar al-Maref al-Mesr*; 1996. (Full Text in Arabic)

25. Kimiaee SA, Khademian H, Farhadi H. Quran Memorization and its Effect on the Elements of Mental Health. *Journal of Woman & Society*. 2011;2(4):1-20. (Full Text in Persian)

26. Mahdavifar H, Yadollahpour M, Hassanzadeh R. Effectiveness of Quran Therapy on Increased Marital Satisfaction in Married Women. *Journal of Babol University Of Medical Sciences*. 2017;19(9):62-7. (Full Text in Persian)

27. Crystal D. *A dictionary of linguistics and phonetics*: John Wiley & Sons; 2011.

28. Loningus G. *Dar Bab-e Shokoh-e Sokhan*, Translated by Reza Seid Hoseini. Tehran: Negah; 2000. (Full Text in Persian)

29. Alborzi P. *Mabani Zabanshenasi-e Matn*. Tehran: Amirkabir; 2007. (Full Text in Persian)